

بررسی بیع وقف از دیدگاه فقه و حقوق

(همراه با دیدگاه شیخ انصاری «ره»)

تألیف:

دکتر فهیمه ملک زاده

انتشارات بهار
بهار ۱۳۸۵

انتشارات دبیزش ۴۲ علوم اسلامی ۳

ملک‌زاده، فهیمه	BP
بررسی بیع وقف از دیدگاه فقه و حقوق / تألیف فهیمه ملک‌زاده.	۱۹۳/۲
تهران: دبیزش، ۱۳۸۵.	م۷ /
۲۲۱ ص. - (انتشارات دبیزش؛ ۴۲. علوم اسلامی؛ ۳)	ب۴
۲۲۰۰۰ ریال ISBN 964-7712-32-4	۱۳۸۵
ص.ع. به انگلیسی: فهرست‌نویسی براساس اطلاعات فیبا واژه‌نامه. کتابنامه.	
۱. وقف (فقه). ۲. خرید و فروش (فقه). الف. عنوان. ب. فروست.	
۲۹۷/۳۷۲	BP۱۹۳/۲ / م۷ / ب۴ ۱۳۸۵
۸۴-۴۷۴۸۴	کتابخانه ملی ایران

ISBN: 964-7712-32-4

شابک ۹۶۴-۷۷۱۲-۳۲-۴

عنوان: بررسی بیع وقف از دیدگاه فقه و حقوق

نویسنده: دکتر فهیمه ملک‌زاده

ویراستار فنی: ابوالفضل هاشمی

حروفچینی رایانه‌ای: مریم محمدزاده

طراح جلد: رضا آشوری

ناشر: انتشارات دبیزش

چاپخانه: آرین

لیتوگرافی: دریا

نوبت چاپ: اول، بهار ۱۳۸۵

شمارگان: ۲۰۰۰ نسخه

قیمت: ۲۲۰۰۰ ریال

مرکز پخش: شرکت اطلاع‌رسانی و خدمات کتابداری چاپار - ۸۸۸۹۹۶۸۰

■ حق چاپ و نشر برای نویسنده محفوظ است.

فهرست مندرجات

۷	پیشگفتار.....
۹	نگاهی کوتاه به زندگی پربار فقیه عالیقدر شیخ مرتضی انصاری.....
۳	بخش اول.....
۳	کلیاتی در مورد وقف.....
۱۵	فرهنگ وقف را چگونه می‌توان در میان توده‌ها گسترش داد؟.....
۱۶	حقیقت وقف.....
۱۶	وقف در اصطلاح فقه و حقوق.....
۱۷	وقف در لغت.....
۱۷	مفهوم حبس.....
۱۸	وقف در اصطلاح.....
۲۰	مفهوم بیع در فقه و حقوق.....
۲۰	شرایط عوضین در عقد بیع.....
۲۱	موارد جواز بیع وقف.....
۲۳	نظری اجمالی به نظر شیخ انصاری و دلیل ایشان.....
۲۵	تاریخچه وقف.....
۲۶	مشروعیت وقف.....
۲۶	ادله عامه.....
۲۸	ادله خاصه.....
۲۹	روایات و نظرات علمای اهل سنت در مشروعیت وقف.....
۳۰	ارکان وقف.....
۳۲	شرایط واقف.....
۳۳	شرایط مال موقوفه.....
۳۵	وقف مال مشاع.....
۳۶	شرایط واقف در حقوق مدنی.....
۳۷	شرایط موقوف علیه.....
۴۰	وقف عقد است یا ایقاع؟.....
۴۱	اقوال فقهاء در مورد عقد یا ایقاع بودن وقف.....
۴۳	نظرات فقهای اهل سنت در این زمینه.....

۴۳	.....	انعتاد وقف از نظر حقوقی
۴۴	.....	وقف معاطاتی
۴۶	.....	نظرات اهل سنت در مورد وقف معاطاتی
۴۶	.....	قصد قربت در تحقق وقف
۴۷	.....	چگونگی مالکیت عین موقوفه
۴۹	.....	شروط وقف
۵۱	.....	چگونگی شرط قبض و اقباض در وقف
۵۳	.....	قبض از نظر قانون مدنی
۵۴	.....	اقسام وقف از نظر واقف
۵۴	.....	مصادیق موقوف علیه در وقف خاص
۵۶	.....	مصادیق موقوف علیه در وقف عام
۵۹	.....	بخش دوم
۵۹	.....	«بیع وقف»
۶۱	.....	بیع وقف از دیدگاه شیخ انصاری (ره)
۶۳	.....	موارد فروش وقف در قانون مدنی
۹۵	.....	اقسام وقف از دیدگاه شیخ انصاری (ره)
۱۰۰	.....	اجاره وقف
۱۸۹	.....	بخش سوم
۱۸۹	.....	بیع وقف در انظار دیگر مذاهب
۱۹۱	.....	بیع وقف در انظار دیگر مذاهب
۱۹۴	.....	چند مسأله متفرع بر مسأله مذکور
۲۰۱	.....	شروط جواز تبدیل
۲۰۲	.....	شرط واقف و مخالفت با آن
۲۰۵	.....	حکم تبدیل عین موقوفه در فقه مالکیه
۲۰۸	.....	حکم تبدیل عین موقوفه در فقه شافعیه
۲۰۸	.....	حکم تبدیل عین موقوفه در فقه حنابله
۲۰۹	.....	بطلان وقف: پایان یافتن وقف
۲۱۱	.....	اصطلاحات مربوط به وقف
۲۱۷	.....	منابع و مأخذ

قال الله تعالى: و الباقیات الصالحات خیر عند ربک و خیر مرداً^(۱)

قال رسول الله (ص): اذا مات ابن آدم انقطع عمله الا من ثلاث: (۲)

۱. صدقه جاریه ۲. او علم یتنفع به ۳. او ولد صالح یدعوه له بخیر.

پیشگفتار

میل به جاودانه زیستن از آرزوهای دیرینه انسان‌هاست. انسان آرزومند ابدیت، همین که از بقای خاکی خویش ناامید می‌شود، در جستجوی یادگاری است تا به وسیله آن از یادها نرود. در این راستا هرکس در پی نام و نشانی است، از جمله بهترین شیوه‌ها که مورد سفارش اکید تعالیم و آموزه‌های اسلامی نیز قرار گرفته وقف اموال جهت خدمت به دیگران است.

این آرزوی دوام در انسان موجب شده تا نهاد حقوقی، اجتماعی و اقتصادی وقف تشکیل گردد و آثار و برکات بی‌شماری را در پی داشته باشد.

اگر تاریخ وقف و سرگذشت وقفنامه‌ها و ریزه‌کاری‌های واقفان را مطالعه کنیم و امروز را با دیروز و پریروز بسنجیم به گذشته خود افتخار خواهیم کرد و به موقوفه‌خواران بی‌انصاف لعنت خواهیم فرستاد، ولی، تکلیف دینی و میهنی ایجاب می‌کند که «حاضر» را بر «ماضی» ترجیح دهیم و به نجات اسناد و موقوفات باقی‌مانده بشتابیم و به نشر «فرهنگ وقف» در میان توده‌ها همت بگماریم.

فرهنگ وقف چیست؟ نشر فرهنگ وقف چگونه است؟

فرهنگ وقف را می‌توان در «خدمت به مخلوق خدا بدون توقع و چشم‌داشت» و «ایثار و فداکاری در طریق خدمت به مردم» خلاصه کرد.

فرهنگ وقف را بایستی از واقفان بزرگ تاریخ یعنی پیامبران، پیشوایان به حق، شهیدان و نیکوکاران یاد بگیریم که محبوب‌ترین چیز خود را در طریق خدمت فدا کرده‌اند بدون آن که توقع اجر و مزدی داشته باشند.

فرهنگ وقف به قدری اهمیت دارد که از دیدگاه سرور شهیدان حضرت حسین

بن علی (علیهما السلام) تنها «واقفان» شایسته مقام امامت و رهبری هستند، کسانی که خود را آگاهانه، بدون مطالبه اجر و مزد، وقف حق و حقیقت کرده‌اند. فرهنگ وقف را لازم است از «واقفان خیراندیش» بیاموزیم که به انواع نیازها و نیازمندان توجه کرده‌اند و از کوچکترین نیازی غفلت نکرده‌اند.

نه از مسجد غفلت کرده‌اند و نه از مدرسه، نه از پل و نه از گورستان، نه از بیمارستان و نه از تیمارستان، نه مرغ هوارا فراموش کرده‌اند و نه ماهی دریا را، زنان بیوه مانند طفلان سرراهی مورد توجه آنان واقع شده است. کنیزان و غلامان بی‌پناه را نظیر سگان کور و اجساد بی‌کفن مورد توجه قرار داده‌اند. برای مردگان گورستان، برای بیماران بیمارستان، برای علماء مدرسه و مسجد و برای عرفا خانقاه و زاویه ساخته و مخارج همه و همه را تأمین نموده‌اند. به‌عنوان نمونه چند مورد را از نظر می‌گذرانیم تا فرهنگ وقف بهتر در اذهان ما مجسم شود.

ابن بطوطه در جای جای سفرنامه خود از مسجد، مدرسه، زاویه و موقوفات آنها سخن به میان آورده و از جمله می‌نویسد: «موقوفات دمشق از حیث تنوع موارد مصرف آن، خارج از حد شمار است. یک دسته از این موقوفه‌ها مخصوص کسانی است که استطاعت مالی برای رفتن به حج ندارند و مخارج مسافرت آنان از محل این‌گونه موقوفات پرداخته می‌شود. یک دسته دیگر موقوفه‌ها هست که از محل درآمد آن‌ها برای دختران فقیر که می‌خواهند شوهر کنند تجهیزیه تهیه می‌شود. یک دسته دیگر برای آزاد کردن اسیران است. دسته دیگر وقف ابناء السبیل است که به اندازه کفاف خوراک و پوشاک و خرجی راه به آنان پرداخت می‌شود. اوقاف دیگر هم برای راه‌سازی و نگهداری و سنگچین کردن آن‌ها معین شده زیرا کوچه‌های دمشق از دو طرف سنگفرش دارد که پیاده‌ها از کنار و سواره‌ها از وسط عبور می‌کنند. موقوفات دیگر نیز برای مصرف سایر امور خیریه در این شهر وجود دارد. (۱) / (۲)

۱. سفرنامه ابن بطوطه، ترجمه دکتر محمدعلی موجد، ج ۱، ص. ۱۰۵.

۲. تاریخ اجتماعی ایران، ص. ۸۰.